

НАПРЯМ 5. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-22>

Смирнов І. Г.,

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Любіцева О. О.,

*докторка географічних наук, професорка,
завідувачка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Гринюк Д. Ю.,

*кандидатка географічних наук,
асистентка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК ЕТНО-ЕКЗОГЕННОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ «ЛЕМКІВСЬКОЇ ВАТРИ»)

*«Треба би нам треба стільця широкого
Жеби ся нам зійшла родина до нього...»*

Такі пісні у «лемківській мові» звучать під час Міжнародного етнографічного фестивалю «Лемківська ватра», який щорічно (від 1982 р.) відбувається у містечку Ждиня (Zdunya) у Малопольському воєводстві Польщі. Ватра – це слово, яке означає «вогнище» на цілій дузі Карпатських гір: від польських «гуралів» (на північному заході Великих Карпат) до жителів Південної Румунії (на південному заході), зрозуміло включаючи і Українські Карпати (займають Схід системи Карпатських гір). Отже нині Карпатські гори, що знаходяться у Східній

Європі, поділені між країнами-сусідами Україною, Польщею, Румунією, Словаччиною. Населення Карпат, хоча і належить нині до різних країн з різними мовами і культурами, зберігає історичні традиції давніх часів. Зокрема це відноситься до лемків – найзахіднішої етнічної групи українського народу, яка розселена по обох схилах Західних Карпат від річок Боржави, Ужа і Солинки з р.Сяном на сході до Попраду з Дунайцем на заході. Про це наголошує «Етнічний довідник. Етнічні меншини в Україні» [1].

Назва «лемки» походить від прислівника «лем», який лемки вживають замість «лише», «тільки». Лемки визнають свою приналежність до Київської Русі й найдовше зберегли подекуди на Лемківщині давні означення «руський», «руснак», «русин». Назва «українець», яка виникла у XII ст. і поширилася на українських землях, проникла у найвіддаленіші на заході закутки із значним запізненням. Через те, що Лемківщина розташована в трикутнику серед поляків, словаків, угорців, лемки впродовж вікової історії зазнавали помітних впливів з їхнього боку (йдеться, насамперед, про мову і культуру). Лемківська говірка, однак, зберегла всі ознаки української мови, за винятком наголосу, який тут завжди ставиться на першому складі (словацький вплив). Свої хати лемки будували вздовж річок, фасадом до дороги. Типовими для східної та центральної Лемківщини були довгі споруди, де під одним дахом містилися житлова та господарська частини (хата, сіни, комора, стайня, стодола-«боїще»). Цінними пам'ятками народної монументальної архітектури Лемківщини є дерев'яні зрубно-каркасні конструкції, передільні і трьох-банні церкви. Досить поширеним було до середини XIX ст. позасадибне будівництво: кошари («буди») для випасу худоби і овець, стаєнки на літній час за селами, на пасовищах. Заслужують на увагу малі архітектурні форми культового характеру – каплички та придорожні хрести, а також іконопис невідомих лемківських майстрів XV-XVII ст. Багатими є родинні звичаї і традиції на Лемківщині: своєрідні і водночас подібні до давньоруських і загальноукраїнських. Ліричні, побутові, весільні пісні лемків збирали і опрацьовували українські композитори. Головним заняттям лемків було землеробство та випас худоби. Основні сільськогосподарські культури: картопля, овес, ячмінь, жито. Лемки займалися також дрібним промислом, виробляли з дерева різні предмети побуту (ложки, мисники, діжки, кошики, вози, сопілки тощо), які продавали на ярмарках. Важкі матеріально-побутові умови, національний і соціальний притиск спонукали лемків до пошуку притулку й заробітку в інших країнах. Напередодні Першої світової війни та після закінчення Другої лемки масово емігрували до США, Канади, Австралії, Аргентини, Югославії. Трагічні сторінки історії лемків (1944–1947 рр.), як і кримських татар, були пов'язані з brutальним виселенням з Польщі до УРСР та на західні і північні землі Польщі (акція «Вісла»). В еміграції

лемки об'єднуються у товариства. У Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Києві створені товариства «Лемківщина». У США засновано Організацію оборони Лемківщини, Фундацію дослідження Лемківщини, Всесвітню федерацію лемків, у Канаді – Об'єднання лемків, у Польщі – Об'єднання лемків Польщі тощо. За даними «Етнічного довідника» [1, с. 74–75] усіх лемків у світі нараховується приблизно 1 млн осіб, з них закарпатських лемків (лемаків) близько 200 тис., лемків – переселенців з Польщі у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Одеській, Харківській та ін. областях України 230–250 тис., у Польщі -100 тис., у Словаччині – 120 тис., у країнах бившої Югославії – 60 тис., у США і Канаді – 200 тис., в Аргентині і країнах Західної Європи – 40 тис. осіб.

Одним з найактивніших товариств лемків за межами України є Об'єднання лемків Польщі, яке, представляє українське населення в Республіці Польщі, сприяє зміцненню добросусідських і партнерських відносин між нашими країнами та веде активну діяльність з метою збереження автентичності та самобутності лемківської культури, тим самим сприяючи збереженню україномовного простору. Як зазначалося на початку статті, це товариство проводить щорічний фестиваль лемківської культури під назвою «Лемківська ватра» у містечку Ждиня (Zdynia) у Малепопольському воєводстві з 1982 р. Засновником цього фестивалю і організатором перших десяти Ватр був відомий лемківський поет, культурний діяч Володислав Грабан. Отже, нинішнього року це буде XLII (42-га) за ліком «Лемківська ватра». Традиційно цей фестиваль лемківської культури з польського боку вітає президент Польщі, з українського – президент України.

За горами і за лісами – так старші люди зачинали свої оповістки, свої історії. Перші Ватри були зустрічами *Лемковини*, тобто зустрічами поколінь, родин і друзів. З самого початку вони були у форматі фестивалю і являли собою нагоду з'єднатися при спільній пісні довкола того, що є близьке серцю кожного *лемка*. «Лемківська ватра» мандрувала Лемківщиною: спочатку вона відбулася у с.Чарна (1983, 1984 рр.), потім у с.Ганчова (1985 р.), потім у с.Бортне (1986–1989 рр.). Так поступово «Лемківська ватра» з неформальних зустрічей перетворилася у Свято лемківської культури і така метаморфоза була результатом сумлінної та багаторічної праці багатьох людей. Від 1990 р. «Лемківську ватру» щорічно у липні організує Об'єднання лемків у с.Ждиня, яке є невеликим селом – одним з багатьох лемківських сіл у рідних для лемків Бескидах (Польських Карпатах). Нині це село перетворилося у туристичний магніт, який щорічно на три дні притягує до себе лемків (і не тільки) з цілого світу. Під фестиваль початково була виділена територія площею 2,5 га, де споруджено амфітеатр, сцену, гастрономічно-санітарну інфраструктуру, відкрито невеликий музей, нині фестивальний ареал охоплює 9,5 га. Крім важливої ролі

Ватри для репрезентації інтересів лемківської громади, розпорошеної по території Польщі, України та цілого світу, фестиваль став платформою діалогу між трьома державами – Польщею, Україною та Словаччиною. Присутність на Святі лемківської культури політиків, представників державної адміністрації, лідерів лемківсько-українського суспільства має позитивний вплив на формування добросусідських відносин між нашими народами. Традиційно гостями фестивалю є лідери лемківських організацій з Польщі та діаспори з України, Канади, США, Німеччини, Словаччини, Сербії, Хорватії. Також фестиваль відвідували науковці та митці з Польщі та України, зокрема українські та польські письменники Юрій Андрухович, Анджей Стасюк, Лідія Штефанівська, Павел Лауфер, Станіслав Лубенські, Павел Смоленські, Бартломей Курась, Мартін Поллак.

«Лемківська ватра» нині перетворилася у потужну туристичну подію у Польщі, яка приваблює багатьох туристів з України, які мають лемківське (і не тільки) походження. Програма її проведення відгукується на актуальні політичні події в Україні, зокрема на російсько-українську війну. Так, програма XXXIX (39-ї) Лемківської ватри, що відбулася 16–18 липня 2021 р., передбачала: урочисте запалення Ватри в Ждині з головним концертом та лемківським диском; вшанування пам'яті жертв акції «Вісла», урочисте привітання гостей, простір слова (авторські і тематичні зустрічі); покладення квітів біля пам'ятників Єпіфанія Дровняка в Криниці, Богдана Ігоря Антонича в Новиці, жертв німецького і комуністичного терорів в Усті Руській та Ждині, покази та виставки народної майстерності та ремесла з пригощанням традиційними лемківськими стравами; а на сам кінець – Греко-католицьку та Православну Божественні Літургії [3]. Програма 40-ї «Лемківської ватри» (22–24.07.2022 р.) в Ждині окрім традиційного урочистого запалення Ватри, включала спеціальний концерт під назвою «Ватра солідарна з Україною» за участю творчих колективів та солістів з Польщі, Словаччини та України (зокрема з України вокальний дует «Мальви» з солістками Вікторією Думою та Мартою Іващшин), нічний концерт за участю фольк- та рок-груп з Польщі та України (група Go_A, Київ), головний концерт за участю ансамблю пісні і танцю «Лемковина» (Львів), вокальних тріо «Герда» (Івано-Франківськ) та «Дивоцвіт» (Зимна Вода), ансамблю пісні і танцю Львівського університету «Черемош»; концерт дитячих і молодіжних ансамблів за участю українських колективів з Івано-Франківська та Львова [4]. У 2023 р. захід «Лемківська ватра» проведений під гаслом «лише вона має значення: земля наших предків, ватра, лемкин, музика» (рис.1). У перший день фестивалю, 14 липня, о 18:30 (за варшавським часом) відбувся концерт «Ватра солідарна з Україною» [5].

Рис. 1. Відкриття Міжнародного етнографічного фестивалю «Лемківська ватра» [5]

Отже, Міжнародний етнографічний фестиваль лемківської культури «Лемківська ватра» у Ждині (Польща) являє собою неординарну туристичну подію, яка може привабити не тільки українських лемків але й широке коло українських туристів, для яких буде цікаво познайомитись з цим фестивалем, як подією із збереження автентичності та самобутності лемківської культури, як частини україномовного простору. Надана інформація рекомендується до уваги українських туроператорів для організації спецтурів для українських творчих колективів на фестиваль «Лемківська ватра» у с.Ждиня (Польща), а також турів загальної спрямованості для туристів з України, яких цікавлять особливості лемківської культурно-історичної спадщини, як найбільш західної етнічної групи української нації, та заходи з її збереження в умовах лемківської спільноти у Республіці Польща, з відповідною маркетингово-рекламною підтримкою, у т.ч. цифровому форматі.

Враховуючи, що відповідний міжнародний фестиваль «Дзвони Лемківщини» з 1999 р. відбувається і в Україні, у м.Монастирська Чортківського району Тернопільської обл. (останній XXII відбувся 7–8 серпня 2021 р.) [6] у перспективі повоєнного розвитку туризму в Україні можлива співпраця «Лемківської ватри» (Польща) та «Дзвони Лемківщини» (Україна) у межах спільного етнотуристичного проєкту.

Список використаних джерел:

1. Етнічний довідник. Довідкове видання у трьох частинах. Ч. II. Етнічні меншини в Україні. К. : Вид-во «Фенікс», 1996. 172 с.
2. XXXV Lemkowska Watra. Dziennik Kijowski. 2017. Nr 15(550). S. 3.
3. 39 Лемківська Ватра у Ждині. URL: <https://krakow.mfa.gov.ua/news/39-lemkivska-vatra-u-zhdini>.
4. 40 Лемківська Ватра в Ждині 22–24.07.2022. URL: <https://watrazdynia.pl/uk>
5. Ждиня: у Польщі розпочалася 41-ша Лемківська Ватра. <https://www.polskieradio.pl>
6. Дем'янова, І. Дзвони Лемківщини. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А–Й. С. 490.